

УДК070.054

Сенюк А.С.

ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ*Сенюк А.С. Этический аспект профессиональных стандартов украинской и зарубежной журналистики*

В статье рассматриваются проблемы утверждения и соблюдения профессиональных стандартов украинских масс-медиа, особенно внимание сосредоточено на функционировании этических принципов в сравнении с международными журналистскими стандартами. Анализируются причины игнорирования украинскими журналистами профессиональных стандартов, а также предлагаются шаги по демократизации отечественных масс-медиа.

Ключевые слова: *масс-медиа, средства массовой информации (СМИ), профессиональные стандарты, этические принципы*

Сенюк А.С. Етичний аспект професійних стандартів української та зарубіжної журналістики

У статті розглядаються проблеми утвердження і дотримання професійних стандартів українських мас-медіа, особливу увагу зосереджено на функціонуванні етичних принципів у порівнянні з міжнародними журналістськими стандартами. Аналізуються причини нехтування українськими журналістами професійних стандартів, а також пропонуються кроки щодо демократизації вітчизняних мас-медіа.

Ключові слова: *мас-медіа, засоби масової інформації (ЗМІ), професійні стандарти, етичні принципи*

Senjuk A. Ethical aspect of professional standards of the Ukrainian and foreign journalism

In article problems of the statement and observance of professional standards Ukrainian mass-media are considered, the especial attention is concentrated on functioning of ethical principles in comparison with the international journalistic standards. The reasons of ignoring are analyzed by the Ukrainian journalists of professional standards, and also steps on democratization domestic mass-media are offered.

Key words: *mass-media, mass media (mass-media), professional standards, ethical principles*

Актуальність статті. Комунікативна роль засобів масової інформації в політичному, економічному, культурному і взагалі у повсякденному житті держави, суспільства і окремого громадянина постійно зростає. Тому і не дивно, що увага до професійної відповідальності журналістів та етики журналістики в усьому світі, а останнім часом і в Україні, стає все більш прискіпливою. Для українських мас-медіа утвердження і дотримання професійних стандартів досі залишаються найбільш актуальною проблемою інформаційного простору. Україна прагне набути статусу демократичної країни й долучитися до європейських стандартів, проте у медіасфері й досі не усунуті проблеми залежності від власників мас-медіа, не створено громадське телерадіомовлення, не виконуються належним чином професійні журналістські стандарти.

Мета роботи - дослідити проблеми утвердження і дотримання професійних та етичних стандартів українських мас-медіа на сучасному етапі розвитку України. Досягнення основної мети передбачає такі завдання:

- З'ясувати поняття „етика“, „моральність“, „професійні стандарти“;
- Розглянути приклади порушення етичних принципів та порівняти функціонування етичних кодексів різних країн світу та України;
- Визначити основні проблеми, які гальмують утвердження професійних етичних стандартів роботи мас-медіа;
- Виявити реальні кроки на шляху демократизації вітчизняного інформаційного простору.

Звернемося до **історіографії** досліджуваної теми. У вітчизняній науці окремі питання проблеми етики журналістики розглядали та аналізували такі дослідники: А. Москаленко, В. Здоровага, В. Різун, В. Шкляр, В. Іванов, М. Василенко, О. Кузнецова. Вагомий внесок у дослідження етичної проблематики ЗМІ внесли праці російських теоретиків етики журналістики Д. Авраамов, В. Теплюк, Г. Лазутіна, С. Прохоров. Професійні стандарти новинної журналістики розробляли українські медіафахівці І. Куляста О. Макаренко.

Слово „етика“ походить від давньогрецького *ethos* - вдача, характер, звичай. Його ввів у вжиток у 4 ст. до н.е. філософ Аристотель, який розумів її як філософію моральної поведінки людей. Аристотель назвав „етичними“ чесноти і достоїнства людини, що виявляються у її поведінці, такі якості, як мужність, розсудливість, чесність, а „етику“ - науку про ці якості. Близьким за змістом є слово латинського походження *moralis*. „Моральність“ - це сукупність душевних і вольових якостей, що є найбільш зручними формами поведінки, які випливають з фактичного образу життя певних

людей" [1, с.365]. Науковці вважають, що етика розглядає ті зіткнення, які відбуваються всередині моральної системи. Тобто етика - це своєрідний конфлікт між певними цінностями і вибором, який потрібно між ними зробити. Дослідник журналістики В.М. Теплюк дає наступне визначення етики - „це сукупність настанов, що виражаються у принципах і нормах та регламентують моральний аспект діяльності журналіста у процесі виконання своєї соціальної ролі" [5, с.25].

Журналіст постійно потрапляє у точку зіткнення цінностей моральних і матеріальних, оцінює відповідно до своїх поглядів свої дії і справи інших, робить вибір, який здається йому правильним. Тому етика засобів масової інформації - це також питання про відповідальність. А якщо етика вчить відповідальності перед людьми, очевидно, що професійна етика - відповідальності перед своєю роботою.

Наведу кілька прикладів порушення етичних принципів журналістики. 4 травня 2007 року на одному з центральних телеканалів трансливали російський фільм «Параграф, 78». В одному з епізодів лікар на прізвисько Клізма, сказав нецензурне слово, у рядку перекладу українською мовою це слово виглядало як „замахався". Чому телевізійники не „запікали" російське нецензурне слово, не зрозуміло. Подібна ситуація відбулася 3 червня на Новому каналі, у програмі „Ексклюзив" о 13.30, у сюжеті про те, як російський співак Богдан Титомір знімав кліп у Конча Заспі: сюжет почався з того, як співак кликав знімальну групу на майданчик, використовуючи при цьому нецензурні вирази. І знову ці слова не були „запікані", попри те, що у денний час телевізор дивляться діти. Ще один приклад: 14 травня у новинах „Репортер" на Новому каналі, у сюжеті Юлії Крючкової про спалювання сатанистами національних історичних пам'яток Храм Базиліка та Херсонес Таврійський, крупним планом з різних боків демонстрували фекалії. Наскільки етично демонструвати екскременти таким чином? У цьому ж випуску був сюжет про так звану винахідливість директора одного із заводів сільськогосподарською приладдя, а саме: у приміщеннях заводу були розвішані відверті плакати та фото оголених дівчат. Жіночі принади з цих плакатів та календарів демонстрували на екрані протягом усього сюжету. Чи толерантно це. чи етично? Схожі питання виникають також під час програм кримінального спрямування, яких помітно побільшало в загальнонаціональному ефірі: чи етично демонструвати трупи, криваві сцени аварій, насилля, катастрофи тощо. Не кажу вже про численні фільми й серіали, де вбивства та сцени насилля є звичною картинкою, які, попри заборону ст. 41 Закону України „Про телебачення і радіомовлення", що можуть завдати шкоди фізичному, психічному, моральному розвитку неповнолітніх" [2, с.70], демонструються у необмеженій кількості і вдень і ввечері.

За кордоном існує контроль за об'ємом та формами демонстрування насилля на екранах. Спеціальні громадські комісії ретельно відслідковують дотримання морально-етичних правил та запроваджують жорсткі обмеження виходу аморальних програм і фільмів до широкої аудиторії. Зацікавлені можуть мати доступ до такої продукції, наприклад, шляхом плати за кабельні чи супутникові канали. В Україні на незадоволення новинами, в яких переважає кримінальна хроніка, „можна поскаржитися у Національну раду з питань телебачення і радіомовлення. Але там навряд чи допоможуть. „Коли до нас поступає скарга, ми пишемо про це телекомпанії, - говорить заступник голови Нацради Ігор Курус. - Але заборонити нічого не можемо, адже нас одразу звинуватять у цензурі" [4]. Існує громадська організація ТАБУ, яка стежить за чистотою телесфіру, а також „Телеглядацька асоціація батьків України", проте про ці організації майже ніхто не чув і не знає, тому ефективність їхньої роботи сумнівна. Навіть Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі, діяльність якої регламентується Законом України „Про захист суспільної моралі", має право лише приймати рішення щодо проведення експертизи продукції і видовищних заходів сексуальною чи еротичного характеру. А отже, заборонити показувати аморальну продукцію не може. Згадаймо, скільки дискусій збурила заборона рекламного ролика еротичного змісту „Джинс"!

У Кодексі професійної етики українського журналіста, прийнятому у 2002 році на 10-му з'їзді Національної спілки журналістів України, зазначено: „Головний обов'язок журналіста - сприяти забезпеченню права громадян на одержання оперативної інформації. Це зобов'язує його у своїй діяльності завжди бути об'єктивним, коректним, відповідальним за свою справу. Журналіст поширює і коментує лише ту інформацію, у правдивості якої переконаний. Він уникає неповноти або неточностей чи викривлень інформації, які могли б завдати моральної шкоди честі та гідності людини, неприпустимі з його боку недостовірні повідомлення. Журналіст відповідальний перед читачем, слухачем чи глядачем" [3]. У пункті 4 стверджується, що „журналіст зобов'язаний сприяти зміцненню моральних та етичних засад суспільства, збереженню національних, культурних традицій, протистояти впливу культу насильства, жорстокості, порнографії". А також журналіст „несе не лише юридичну, а й моральну відповідальність перед суспільством за правильність повідомлень і справедливість суджень" [3]. Щодо мовного аспекту, потрібно зважати на пункт 9 Кодексу професійної етики українського журналіста: „Журналіст покликаний постійно працювати над підвищенням власного фахового рівня, плекати свою основну зброю - слово, суворо дотримуватися

конституційних норм функціонування української та інших мов в Україні, рішуче виступати проти фактів неповаги до державної мови, приниження її ролі та значення у житті суспільства" [3].

Ще один етичний кодекс був запропонований Комісією з журналістської етики та підтриманий Незалежною медіа-профспілкою України у травні 2003 року. Після розгляду конфліктних ситуацій етичного характеру в залежності від конфлікту Комісія ухвалює рішення у вигляді дружнього попередження або заяви у формі публічного осуду. Можливо, для українських ЗМІ це занадто слабе покарання? Краще слід було б позбавляти зарплатні за порушення норм професійної етики.

Відповідальність, незалежність, чесність та чимало інших етичних норм покладені в основу кодексів професійної етики журналістів багатьох країн світу, у тому числі й України. Характерною особливістю цих документів є те, що створюються вони за добровільною згодою журналістів-підписантів. У Кодексі міжнародних принципів журналістської етики, прийнятому у 1983 році у Празі, головним завданням журналіста є право людей на отримання об'єктивного зображення дійсності шляхом достовірної, точної і повної інформації, при виконанні своєї професійної роботи важливі: соціальна відповідальність журналіста, професійна чесність журналіста, яка „не дозволяє журналістові приймати будь-які подачки від зацікавлених осіб, а також виражати приватні інтереси, що суперечать суспільному благополуччю" [6]. У Кодексі професійної етики Спілки професійних журналістів метою діяльності преси є освіта спільноти. Саме вона є передумовою справедливості й основою демократії. Отже, обов'язок журналіста полягає у сприянні цієї мети, сумлінно і чесно слугувати суспільству, відшукуючи істину та забезпечуючи об'єктивне та всебічне висвітлення подій і проблем. Наріжним каменем довіри до журналіста вважається професійна чесність, яка виявляється у відданості етичним принципам професійної поведінки, описаним у Кодексі. У Декларації принципів поведінки журналістів, прийнятій на 11 всесвітньому Конгресі Міжнародної федерації журналістів у 1954 році, доповненій у 1986 році, та у Кодексі етики об'єднання професійних журналістів США головною ціллю журналіста визначений пошук правди: „Єдиний обов'язок усіх журналістів - служити суспільству у його прагненні знати правду" [6]. Ці принципи зобов'язують журналістів працювати у дусі об'єктивності, точного й збалансованого викладу фактів.

Висновки. Незалежно від рівня розвитку законодавства в тій або іншій державі, журналістська професія, як і професія лікаря або юриста, потребує обов'язкового виконання писаного або неписаного кодексу професійної честі, адже кожен фахівець своєю роботою соціально відповідальний перед суспільством загалом і перед окремою особистістю. Зміст українських етичних журналістських кодексів збігається зі світовими стандартами, такими як об'єктивність та правдивість висвітлення подій, незалежність від політичних чи комерційних уподобань, повага до приватного життя людини, представлення різних точок зору (збалансованість), відокремлення фактів від оцінок і коментарів тощо. Проте є чимало прикладів політичної ангажованості й залежності мас-медіа під певних політичних сил або власників, однобічного викладу матеріалу, маніпуляційних технологій, „джинси". Як наслідок, громадськість отримує неправдиву, неповну, викривлену інформацію, що суперечить бігатьом міжнародним нормам. Окрім цього, в українському медіа просторі поширені нехтування етичних і моральних принципів. Також вітчизняний ефір перенасичений низькосортними, навіть аморальними, зарубіжними програмами на кшталт реаліті-шоу „Дом-2", „Окна", „Побачення з мамою", програмами треш-формату („Программа-Максимум") та серіалами переважно кримінального характеру («Зона. Тюремный роман», «Опера. Хроники убойного отдела») тощо. Освітні, пізнавальні, історичні програми зникли з ефіру, так само як і дитячі програми. Етичні професійні стандарти вимагають від фахівця поєднання інтересів суспільства, редакційної групи та своїх власних. На жаль, в наш час суспільні цінності та цінність моралі як такої відступають перед матеріальними вигодами.

У деяких міжнародних кодексах є такий пункт, як „підзвітність аудиторії та колегам", за яким журналісти повинні визнавати свої помилки і бути готовими до їх виправлення. Питання професійної етики журналіста також мають обговорюватися широкою аудиторією. Журналісти повинні бути готовими до діалогу зі спільнотою з приводу журналістської етики, публічно розкривати порушення етики у мас-медіа, дотримуватися етичних стандартів, задекларованих у етичних кодексах. Можливо, українським журналістам варто взяти до уваги таку систему. Окрім цього, не треба забувати що професійні й етичні питання - це ще й особиста відповідальність кожного журналіста перед суспільством і самим собою.

Змінити ситуацію дотримання професійних етичних стандартів на краще мало б створення громадського мовлення, проте за кілька років дискусій з цього приводу та обіцянок з владних трибун справа так і не дійшла до реальних кроків по створенню суспільного телерадіомовлення. На мій погляд, потрібно чітко визначити на законодавчому рівні або принаймні на рівні етичного кодексу межу дозволеного у демонструванні трупів, аварій ДТП, насилля, спалювання тощо. Також варто було врегулювати кількість годин програм та серіалів кримінального спрямування та обмежити час їх виходу, наприклад після 22 години, коли маленькі діти не дивляться телевізор.

Наявність описаних вище прикладів свідчить про те, що журналістам під час створення програм варто зважати не тільки на етичний бік збору та обробки інформації, а й усвідомлювати відповідальність за створений продукт. Тим більше коли ці зобов'язання прописані у міжнародних журналістських деклараціях та у Кодексі професійної етики українського журналіста.

Джерела та література

1. Большой энциклопедический словарь. - М., 2000.
2. Засоби масової інформації. - К.: IREX Про Медіа, 1999.
3. Кодекс професійної етики українського журналіста/ Сайт Центра-Інвест <http://centra.net.ua/old/codensju.htm> - 11.10.06р.
4. Овдиенко Н. Плохие новости никто не запретит// Сайт „Газета по-українськи" <http://gpu-ua.info/index.php?&id=134062&lang=ru> - 05.01.07р.
5. Теплюк В. М. Этика журналистского творчества. – М., 1980.
6. Форум порталу ExtMedia з професійних питань екстремальної журналістики. - <http://www.extmedia.org.ua/forums/index.php?showtopic=55>

Поступили до редакції 23,08.2007 р.

УДК 070

Трофимов А.Ю.

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Трофимов А.Ю. Основные подходы к обеспечению информационной безопасности украинского общества
В статье рассматриваются основные проблемы обеспечения национальной информационной безопасности, типичные угрозы духовному здоровью граждан, комплекс мер по реализации государственной политики в сфере информационной безопасности.

Ключевые слова: информационная безопасность, национальное информационное пространство, Доктрина информационной безопасности, информационная политика

Трофимов А.Ю. Основні підходи щодо забезпечення інформаційної безпеки українського суспільства
У статті розглядаються основні проблеми щодо забезпечення національної інформаційної безпеки, типові загрози духовному здоров'ю громадян, комплекс заходів з реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, національний інформаційний простір, Доктрина інформаційної безпеки, інформаційна політика

Trofimov A. Ju. The basic approaches to maintenance of information safety of the Ukrainian society (community)

The article is devoted to the problems of Ukrainian national information space

Key words: the information security, national information space, the information politics

Актуальность. Обеспечение информационной безопасности украинского общества сегодня весьма актуально, так как за годы независимости на государственном уровне не было принято целостной системы нормативно-правовых актов, регламентирующих принципы и подходы к обеспечению защиты национального информационного пространства. Отставание в данной области может причинить Существенный ущерб обороноспособности страны, значительно деформировать общественное сознание, крайне негативно сказаться на психическом здоровье нации.

Постановка проблемы. Особое значение комплекс вопросов, связанных с обеспечением безопасности национального информационного пространства, приобрел с провозглашением Украиной независимости и принятием Декларации о государственном суверенитете. В последнее время опубликовано значительное количество научных работ в сфере изучения законодательной регламентации деятельности национальных масс-медиа [1-4], однако на национальном уровне до сих пор не разработана и не принята целостная Доктрина информационной безопасности.

Основа понимания сущности информационной безопасности любого государства заключается не только в определении характеристики оптимального состояния объектов защиты с указанием источников и характера опасностей и угроз, но и в четком выяснении путей и средств обеспечения этой безопасности. Параллельно необходимо определить организационные формы и структуры, функция которых - мониторинг и анализ ситуации, разработка и реализация мер по сохранению и